

प्रभु तरुण

वर्ष ५५

अंक ०६

मुंबई

१६ फेब्रुवारी, २०२२

पाने ६

किंमत रु. १

(स्थापना : तारीख २५ ऑगस्ट १९२३)

तत्त्वाचा बंदा जीव । मूर्तीला कोण विचारी?

www.prabhutarun.org

संपादिका: सुहासिनी कीर्तिकर

कार्यकारी संपादक मंडळ : मिनाक्षी जयकर, मयुरा नायक, संजना कोठारे, वैजयंती कीर्तिकर

संपादकीय

बॉय फ्रेंड

—सुहासिनी कीर्तिकर

मुलुंड येथील एका सहकाऱ्याच्या घरी परवा जाणे झाले. त्याने माझी प्रवासव्यवस्था केली होती. काही साहित्यरसिक मंडळी बोलावली होती. त्यांना 'लिहावे कसे?' या प्रश्नावर किंवा विषयावर मी मार्गदर्शन करावे; अशी अपेक्षा होती. या विषयाच्या अनुषंगाने खूप गप्पा झाल्या; चर्चा झाली. त्यातील काहीजण 'लिहित्या हाता'चे होते. बोलता बोलता मी त्यांना म्हणाले की 'दिसा माजी काहीतरी लिहीत जावे' हा रामदासांचा मंत्र अंगी बाणला पाहिजे. हे 'काहीतरी' म्हणजे काहीही! जे मनात येईल ते. मनाला वाटेल ते. त्याने काय होते?... तर भावनांचा निचरा होतो. ज्याला अॅरिस्टॉटल 'परगेशन ऑफ फिलिंग्ज' म्हणाला; तो निचरा. जसे 'अनुलोमविलोम' करतो आपण योगासनात, तसे मनाने-बुद्धीने रोजच्या जगण्यात आपण अनुभव घेत असतो; ते अनुभव, त्या भावना, त्या जाणीवा शब्दांत उतरवत जायच्या. फक्त तशाच्या तशा नाहीत. रोज लिहीता हात राहिला की त्या हातालाही कळते की घेतलेले अनुभव कला म्हणून कागदावर उतरवतांना त्यांना कलात्मक रंग द्यायचे असतात. अगदी साऽऽधे उदाहरण. पु. ल. देशपांडे त्यांच्या वडिलांच्या निधनानंतर पोटापाण्यासाठी काही काळ पेटी वाजवण्याच्या शिकवण्या घ्यायचे. एक व्यापारी शेटजी होता. जेथे महिना तीन रुपये फी म्हणून मिळायचे तिथे या शेटजीने महिना दहा रुपये देऊन 'पु.लं'ची शिकवणी लावली. 'पु.लं' शिकवायचे. पण पेटी शिकता शिकता, वाजवता वाजवता त्या शेटजींना मध्येच फोन यायचे. मग त्यांचे फोनवर 'लिधा-दिधा' चालायचे. हाच अनुभव पुढे 'पु.लं' नी 'रविवारची सकाळ'मध्ये कलात्मक रूपात आणला.

रोज लेखनबैठक जमवायची; तसेच इतर छंदही जोपासायचे. या छंदांत आत्मविकास असतो, भारलेपण असते; ज्यामुळे जगणे अगदी भरून जाते. हे छंद प्रत्येक क्षण आनंदाचा करीत असतात. आणखी एक करायचे. काय?... तर इतरांनी लिहिलेले वाचायचे. वाचन हा तर एक छंदच की! त्यातून मग आपण माणसं वाचायलाही शिकतो. समृद्ध जगणे जगायला शिकतो. अशा वाचनातून मग आपल्याच जगण्याचे, अनुभवांचे, भोवतालच्या माणसांच्या वावरण्याचे नवनवीन अन्वय लागत जातात. रुक्ष वाटणाऱ्या तुरुंगाच्या भक्कम भिंतीतही एखादे पिंपळाचे बी रुजते अन् मग पालवी फुटते. तसेच छंदांनी, वाचनाने आपल्या नीरस जीवनाला; मनाला पालवी फुटतेच. पुस्तके आपली चैतन्यसाथी बनतात. त्यातून 'कोंभाची लवलव' लेखणीला फुटते. मग तुम्ही प्रत्यक्षात ते सारे कागदावर उतरवा, न उतरवा. जगणे श्रीमंत होतच जाते मग.

श्याम देशपांडे यांची या संदर्भातील कविता आठवते इथे मला. 'पुस्तक...' नावाचीच. कविता अशी आहे -

घर नव्हते तेव्हा
असायची ती माझ्याभोवती
आणि कुठे तरी कोप्यात
निमूटपणे पडलेली....
हक्काचं घर मिळाल्यानंतर
विखावलीत आलिशान कपाटात
स्वतःचीच जागा मिळाल्याच
आनंदही

त्यांनी कधी व्यक्त केला नाही
पुस्तकं हाती आली की
फुटायची त्यांना पानं, फुलं,
पानापानांतून नाचायचे मोर
अवतीभवती धरून फेर!
पुस्तकं वाचून ठेवली की
सुरेख मैफल संपल्यासारखं

उदास उदास वाटायचं...
कधी पुस्तकांच्या कपाटासमोरून
गेलो की
ती पहायची माझ्याकडे
आसुसल्या नजरेने
आईने कडेवर न घेतलेल्या
लेकरासारखी!

आता मागे वळून पहातो
कसा लावला असेल त्याने लळा
पडलो, रडलो, धडपडलो
आणि सावरलो सुद्धा
सोबत पुस्तकं होती म्हणूनच ना?
पुस्तकांची सोबत अशी
नवनिर्मितीला, जगणं सुंदर
करणाला साथ देणारीच असते.
जयराम पथवे हे शिपायाची नोकरी
करणारे सद्गृहस्थ. पण वाचनाच्या
नादाने त्यांचेही जीवन श्रीमंत झाले.
ते ही श्रीमंती सांगताना म्हणतात -
"अंगात एकवेळ फाटका सदरा
असला तरी चालेल, पण हातात
नेहमी नवे पुस्तक असावे... आज
माझ्यासारख्या तुटपुंज्या पगार
असणाऱ्या शिपायाच्या पुस्तक
संग्रहात पन्नास हजार रुपये किंमतीची
पाचशे पुस्तके आहेत." बरे; पथवे
नुसता स्वतःपुरता पुस्तकांचा संग्रह
करून थांबले नाहीत. त्यामुळे ते
त्यांच्यापुरते आनंदाचे डबके राहिले
नाही. तसे झाले असते तर
लेखनासाठी अनुभव थिटा पडला
असता. 'स्वान्ताःसुखाया' असा.
पण पथवेंनी आदर्श 'पथवे' तयार
केला. ते म्हणतात की 'सामाजिक
कार्यातील सहभाग, समाज प्रबोधन
म्हणून वा वाचन संस्कृतीचे जतन
व्हावे, प्रसार व्हावा म्हणून शाळा,
कॉलेज, वसतीगृह यातील मुलांना व
आदिवासींना, इतर समाजातील
लोकांना वाचकांना विनामूल्य सेवा
देतो.' जयराम यांनी पुस्तकांना असे
'विश्वचि माझे घर' दिले आहे.
महाराष्ट्र राज्य शासनाने भिलार येथे
'ग्रंथ गाव' उभारले. पण पथवे यांचे
हे स्वयंशासित पुण्यकार्य आहे. त्याने
अनुभवांचे वेगळेच दालन उघडले. हे
लेखन निर्मितीला मोठ्ठा पट देणारेच
असते. का? तर त्यामुळे अनेक
वाचकांचा आनंद, त्यांच्या प्रतिक्रिया
लेखनासाठी प्रेरक ठरतात. असे
अनुभव न संपणारेच. 'एक चिडी

आली, एक दाणा घेऊन गेली' तल्या
न संपणाऱ्या गोष्टींप्रमाणे. 'जन्माला
आला हेला, पाणी भरता भरता मेला'
('बॉर्न ऑन मंडे, डार्ड ऑन संडे'
प्रमाणे)... हे काय आयुष्य झाले का?
खूप वाचा. आपले अनुभव वाचा.
माणसे वाचा. तेव्हा कुठे लेखणीला
वाचा फुटते! वाचनाने वेगळी
घडणारी पथवेसारखी समाज
घडविणारी माणसे अजूनही आहेत
बरं! मध्यंतरी लातूरच्या जवळ
असलेल्या खेड्यातून सचित्र बातमी
फेसबुकवर पसरली. गावातील
केशकर्तनालयात मालकाने काय
केलेय?... तर सलूनमध्ये 'टी.व्ही.'
न ठेवता किंवा गाणी न वाजवता एक
घडवंची ठेवली आहे. त्यावर पुस्तके
आहेत. किती?... तर बाराशे!
दुकानात येणाऱ्या गिन्हाईकाने ही
वाचायची. मग केस कापून घ्यायचे.
दुकानात तशी पाटीच लावली आहे.
"जो पुस्तक वाचेल, त्याला केस
कापणावळीत तीस टक्के सूट." हा
न्हावी 'कुडाला तुंबड्या लावत' नाही
बसला! मला सांगा; ही बातमी
लेखनाला प्रेरक असा वेगळा अनुभव
देणारी नाही? माझे मित्र जयप्रकाश
सावंत 'पुस्तकनाद' पुस्तक
लिहीतात; त्यांच्या या कामाला
पंचवीस हजारांचा पुरस्कार मिळतो.
का? जगभरातील दुर्मिळ पुस्तके
जमवून त्यांची ते ओळख करून
देतात म्हणून. 'जे न देखे रवी' ते या
लेखकांनी आपल्या अनुभवांतून
पाहिलेले असते. नवीन काही
लिहायचे तर; अनेकांचे अनुभव
पुस्तकांतून लिहिणाऱ्याच्या मनाची,
धारणांची मशागत करीत असतात.
तुम्ही म्हणाल; "आपल्या
बहिणाबाईंनी कुठे वाचलं होतं?
संतांनी तरी कुठे वाचलं होतं?"...
बरोबर आहे. पण या सगळ्यांनी
माणसं वाचली, जगण्याचं अध्यात्म
समजून घेतलं. अनुभवांना उंच नेलं,
भव्य केलं आणि आत्मगत बोलता
बोलताच तो त्यांचा अक्षर शब्द
झाला. ज्यांना लिहीण्यासाठी,
सृजनासाठी तयारी करायची असेल
त्यांनी मनाची अशी मशागत केलीच
पाहिजे ना?

(पान २ कॉलम १ वर)

संपादकीय

(पान १ कॉलम ४ वरून)

म्हणजे चांगले लेखन करण्यासाठी मंत्र कोणता? तर रोज लिहा, छंद जोपासा विविध आणि वाचा! पुस्तके वाचा, माणसे वाचा, जगणे वाचा!!

हा अंक प्रकाशित होईपर्यंत मंडळी; नुकताच 'व्हेलेटाइन डे' आपण अनेकांनी प्रियतम व्यक्तींसमवेत (भेटी देऊन) साजरा केला असेल. या प्रियतम गोष्टीत लेखन वाचनही बसू शकतं! अगदी जगण्यासाठी संजीवन असणारं अध्यात्मसुद्धा बरं का. म्हणूनच तर इरावती कर्वे पांडुरंगाला, विठ्ठलाला 'माझा बॉय फ्रेंड' म्हणतात! जगणे, समृद्ध होण्यासाठी, 'व्हेलेटाइन डे' साजरा होण्यासाठी वाचकहो, तुम्हा सर्वानाही असा 'बॉय फ्रेंड' लाभो! लाभला असेलच, तर त्याच्याशी मैत्री अधिकाधिक घट्ट होवो.

*
* * * * *
मंडळी संपादकीयात लिहिता लिहिता पुस्तक वाचनाचा जगतानांचा आधार लेखनाला कसा सकस बनवतो ते मी तुमच्याशी मोकळेपणाने व्यक्त केले. खरेच आहे पुस्तक वाचताना जगण्याचे संजीवन मिळते. या संदर्भात इथे मी माझीच एक कविता देतेय.

वाचतच रहाते....

उन्हाचे राकट हात
धरतात खिडकीची चौकट
पडदा सारून चटचट
आत... आत येतात.
खुर्चीत विसावलेल्या मला
चहूबाजूंनी घेरतात.
मी हातातले पुस्तक
गच्च धरते,
डोळे बारीक करते,
वाचतच रहाते...
पुस्तकातला गारवा
गातो मनीं मारवा
मारव्याचे सूर!
काहिली होते दूर -
मी वाचतच रहाते....
गुंगत जाते...
रंगत जाते;
मग बापडे हात
मागे मागे...
सरत सरत
निघून जातात पटपट
सावलीत शांतावते
खिडकीची चौकट

नवलCURRY

(संयुक्त सदर)

The Seventh Sense...

-Dr. Ambuja Pradeep Navalkar

Fight...Flight...Freeze...
The existence of an intelligent species depends on these instincts...The ability to choose which route to take dictates the existence and survival of the species.

We learn ways of reacting to situations continuously adapting
What governs the adaptation? The ability to grasp and define fear.

The Seventh sense...so personal and exclusively imbibed for an individual's survival.

The development of fear of an event is the operating system of life.

Each individual generates this sense depending on emotional reactivity.

We are trained to analyze and list our goals.

Do we ever enlist and acknowledge our fears?

Do we demark the infliction point of our seventh sense which rules all our actions?

We are hardwired to avoid it. Mental toughness they say...We don't appreciate the sense which irrevocably defines us...

Fear is the premeditation of evil...

We circumvent the failures by indulging in the temporary safety nets...

And then it happens, the one

instance.The inevitable breaking of the net. The situation which starts your emotional freefall...

What is next?

Fight? Flight or freeze?

Would you be better prepared if you knew what you fear?

Would you choose a better course of action if you are self-aware?

Seneca quotes "You suffer more often in imagination than in reality".

Fear crushes other senses and catalysis self-paralysis. Is there any alleviation? Should we rewire ourselves to fear less to be fearless?

We should accept this sense as an intangible part of our emotional intelligence and adapt to the chaos surrounding us...

Accept the stoicism as the path to eudaimonia at the glory..the happiness

The current world neglects the cohort which believes ignorance is bliss...

It's about time we acknowledge the not-quite, not-yet and not-at-all swamps of our souls.

We will learn...

We will evolve...

We will sense...

Till then....

*

जब जागो तब सवेरा

-सुश्री. मुकुला प्रदीप नवलकर

जिव्हा बोलते पण तिला हृदयभाव आणि आत्मा यातून बळ मिळते.

याच कारणासाठी शुद्ध अंतरंग, निर्मळ मन

आणि सात्विक वृत्ती घडवावी लागते.

याप्रसंगी आपले तारु पैलतीरी सुखरूप पोहचवतो तो गुरु.

गुरु कोणी व्यक्ती नाही. गुरु ही वाट आहे. निर्गुण,

निराकार, परम तत्त्वापर्यंत नेणारी.

ती शोधून सापडत नाही. तुम्ही जेव्हा आणि जेथून सुरुवात

करता, तेव्हा आणि तेथूनच,

ती तुमच्या पावला पावलांनी उलगाडत असते.

तुमच्या एका पावलायेवढीच, तुमच्या पुरतीच. म्हणून तर

या अंतर्गतचे अनुभव, नव्हे अनुभूती,

ज्याची त्याची स्वतःची, व्यक्तीगत.

ज्ञानार्जनाची महती ओळखून, ज्ञान संपादनासाठी मार्गदर्शन घेऊन, आकलनासह ज्ञानवर्धन करणे व मार्गातील अडचणी आणि अडथळे ओलांडून सातत्याने प्रयत्न करीत रहाणे हे, ज्ञानोपासनेतील टप्पे आहेत. म्हणून तर ज्ञानदान करणाऱ्या गुरुला उत्पत्तिस्थिती आणि लयकारी, ब्रह्मा,विष्णू, महेश म्हटले आहे.

यासंदर्भात संत एकनाथांच्या ओळी आठवतात:

जो जो जयाचा घेतला म्या गुण,
तो तो म्या गुरू केला जाण,
गुरूसी झाले अपारपण,
जग संपूर्ण गुरू दिसे

जिथे जिथे काही उत्तम, उदात्त, मंगल अनुभवास येते, तिथे तिथे नतमस्तक होऊन, तो भाव आत्मसात करीत, स्वतःला घडवायचे आहे.

त्याचवेळी आपणही समाजाचे काही देणे लागतो ह्या उद्देशाने...

जे जे आपणासी ठावे, ते ते सर्वांसी सांगावे,

शहाणे करून सोडावे सकल जन. असे ज्ञानाचे, आदानप्रदान करीत, निखळ दातृत्व भावनेने,

शिष्य व गुरु या दोन्ही भूमिका पार पाडत, साखळी गुंफत जावी. अशा प्रकारे एक उमदा समाज

घडविण्याचे कार्य पार पडेल.

सांप्रत परिस्थिती मोठी भयकारी आहे.

दिशांचे उदयास्त, ऊनपाऊस, ऋतू, सृष्टी, दिवस, मास कशाचे विधीनिषेध नाहीत.

जाणवा अशा सरबरीत की मस्तकावर अनिष्टाचे सावट आणि पायाखाली दुभंगणारी जमीन यांचेही भान नाही.

तद्दन बेभान अवस्थेत असलेल्या, सुस्त, निष्क्रिय मानवसमाजाला, हलवून जागं करण्याची वेळ आली आहे.

एकवेळ, महत्प्रयासाने झोपाळू कुंभकर्णालाही उठवता येईल. पण ज्याने झोपेचे सोंग घेतले आहे, त्याला उठवणार कसे?

त्यासाठी वाजू द्या नवचैतन्याचे पडघम!

निनादू द्या उच्च रवातील रणभेदी!

धुमू द्या शुभंकर शंखनाद!

उमदू द्या वातावरणात, पवित्र घंटानादाची कंपने!

वीरश्रीयुक्त नादात झडू दे विजयी दुंदुभी!

आसमंतात भरून राहू दे,

जयत्काराचा मंगलध्वनी!

लहरु दे समस्त विश्वात,

मानवतेची अजिंक्य पताका!

आता उगीच उशीर नको,

कारण म्हटलंच आहे, जब जागो तब सवेरा...

*

थोडं बोलू या

येता... जाता

-श्रेया तळपदे

डिसेंबर महिना लागताच ख्रिसमस आणि ३१ चे वेध सुरू होतात. वातावरणात नवीन वर्षाचे वारे वाहू लागतात. भवतालात नवीन वर्षाच्या स्वागताची तयारी जाणवू लागते.

डिसेंबर महिना सरला आणि ३१ डिसेंबर आला. कोणी मित्र-मैत्रिणींबरोबर, कोणी कुटुंबीयांबरोबर, कोणाची कार्यालयीन पार्टी तर कोणाचे आणखीन काही असे सगळ्यांचे आपआपले कार्यक्रम ठरलेले. उत्साहाचं उधाणच पाहायला मिळतं या दिवशी. ह्यावर्षी मी मात्र आपल्याच घरी या परिवर्तनाचा, उत्साहाचा अनुभव घेत होते. अशातच दरवाज्यावर कोणी तरी थाप मारली. मी घड्याळात पाहिले तर रात्रीचे ११.३० वाजले होते. म्हटलं कोण असेल या वेळी? दरवाजा उघडला तर काय? साक्षात २०२२ हे वर्ष माझ्या समोर उभे होते! मी चपापलेच. पण स्वतःला सावरून त्याला म्हटलं, “अरे तू आता कसा काय? तुला यायला अजून अर्धा तास बाकी आहे. आणि २०२१ जायला अर्धा तास बाकी आहे.” २०२२ हसलं, म्हणाले, “तुझ्यामागे वळून बघ.” मी वळले, पाहिलं तर २०२१ माझ्याकडे बघतंय, मला कळेना या दोघांनी मला असं कोंडीत का पकडलंय? की मलाच ही कोंडी जाणवतेय? २०२१ला माझी ही कोंडी कळली असावी. ते म्हणू लागले, “अगं इतकी का गोंधळली आहेस. शांत हो. आम्ही दोघे तुला अडकवायला किंवा तुला कोणत्याही पेचात टाकायला आलो नाही गं... उलट तुझ्या मनातील वैचारिक गुंतागुंत सोडवायला, तुझ्यातील उत्साहाला, बुद्धिमत्तेला जागं करायला आलोय” आणि खरंच मी पुन्हा एकदा २०२१ मध्ये डोकावून पाहिले. या वर्षात मी काय चुका केल्या, काय गमावलं, काय-काय अनुभवलं, किती गोष्टी नव्याने शिकले. या रिव्हर्स गियरनंतर जाणवलं की २०२१ मला खूप गोष्टी शिकवून गेलं पण कित्येक गोष्टी करायच्या राहून गेल्या, काही

जबाबदाऱ्या ज्या २०२१ ने अचानक अंगावर टाकल्या त्या पेलायची हिंमत एकवटणं राहून गेलंय. त्यासाठी स्वतःमध्ये काही गोष्टीत सुधारणा करायच्या राहून गेल्या. तेवढ्यात टिचकी वाजवून २०२२ ने २०२१ मध्ये रमलेल्या मला भानावर आणलं.

२०२२ म्हणालं, “अगं वेडे आता ही भूतकाळात रमायची वेळ नाही. भविष्याकडे सरसावण्याची वेळ आहे. २०२१ हे तुझ्या राहिलेल्या, अनुभवलेल्या चांगल्या-वाईट गोष्टींची जाणीव करून द्यायला आले होते. तुझ्याकडून २०२१ ची अपेक्षा काय? तर २०२१ मध्ये तुला सापडलेल्या अनुभवातून मिळालेल्या गोष्टींना आत्मसात करून भविष्याकडे वाटचाल करावीस आणि माझी अपेक्षा म्हणशील तर २०२२ मध्ये सकारात्मक बदल करून भरभरून जगावेस स्वतःसाठी आणि इतरांसाठी कळलं का?”

मी मान होकारार्थी डोलावली. २०२१ ला ही त्याच्या अपेक्षा पूर्ण करेन याची हमी द्यायला मान वळवली तर काय? २०२१ गायब आणि अचानक फटाक्यांचे आवाज ऐकू आले. घड्याळात पाहिलं १२ वाजले होते २०२२ ने दरवाज्यातून पदार्पण केले. बोलता-बोलता नवीन वर्ष सुरू झाले. नुतन वर्षाभिनंदनचे मेसेज, फोन येऊ लागले.

२०२१ व २०२२ मला येता-जाता खूप काही सांगून गेले. मला माझ्या ध्येयांसाठी, जबाबदाऱ्यांसाठी जागे करून अनुभवांची शिदोरी देऊन गेले ते २०२१ आणि उत्साह-नाविन्य-चैतन्य माझ्यात भरायला आले ते... २०२२ यांच्याप्रमाणे अनेक व्यक्ती-अनुभव येता-जाता आपल्याला घडवत असतात. ते गरजेचंही आहेच आपल्यातल्या स्वतःला जपण्यासाठी जाग करण्यासाठी. तेव्हा अशाच नवनवीन अनुभवांसह या नवीन वर्षात पुन्हा थोड बोलू या...

जाता जाता
तुम्हा सर्वांना नूतनवर्षाच्या
खूप खूप शुभेच्छा.

*

मुंबई बदलते आहे...

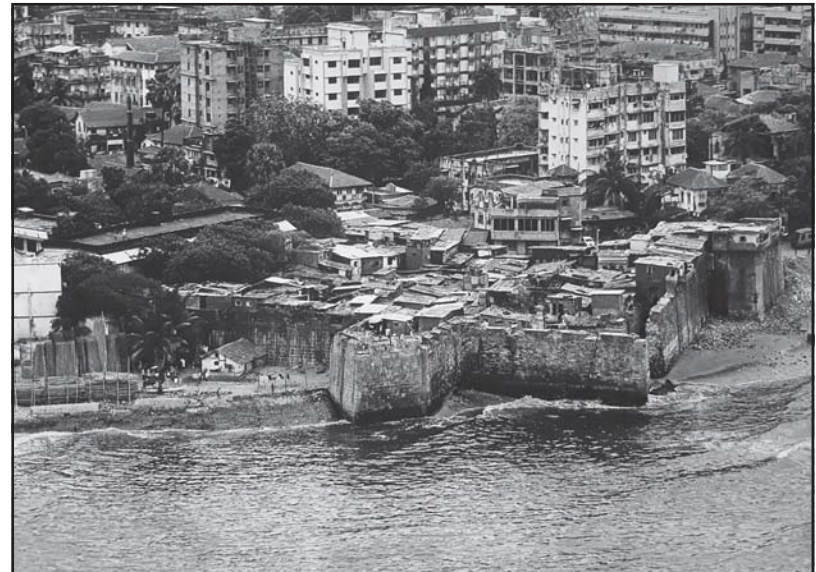
-उज्वला गोविंदराव भगवंतराव आगासकर
बी. आर्क. (मुंबई), फोटोजर्नलिस्ट

१ ■ एखाद्या नदीचा प्रवास कसा झाला हे शोधायचे म्हटले तर तिच्या उगमापासून सुरुवात करून ती कोणत्या दिशेने वाहत गेली, तिचे पात्र कसेकसे विस्तारत गेले, वाटेत इतर कुठल्या नद्यांशी तिचा संगम झाला का, तिच्या किनाऱ्यावर मोठी शहरे वसली काय, आणि ती कोणत्या समुद्रात विलीन झाली, या सर्व गोष्टींचा अभ्यास करावा लागतो. आपल्या मुंबापुरीचेही थोडेसे तसेच आहे. हजारो वर्षांपूर्वी निर्माण झालेल्या पृथ्वीच्या पाठीवरच्या भारत देशाच्या पश्चिम किनाऱ्यावरची ही भूमी, अश्मयुगापासून मनुष्यप्राण्याला माहित होती असे दाखले अभ्यासामध्ये मिळतात. मात्र उत्तरेच्या गुजरातपासून दक्षिणेच्या रामेश्वरमपर्यंतच्या या पश्चिमेच्या सलग किनाऱ्याशी मध्येच जरा फटकून समुद्रात घुसलेली ही छोटी छोटी सात बेटे आहेत. त्यामुळे स्वतःला बलाढ्य समजणारे वेगवेगळ्या कालखंडातले सम्राट, या बेटांचा उपयोग थोड्या कालापुरता व्यापारासाठी करत, मात्र येथे राज्य स्थापन करणे हा विषयच त्यांच्या भूमिकेमध्ये नव्हता. मात्र जगज्जेत्या सम्राट अशोकाने, आज जेथे गेटवे ऑफ इंडिया उभा आहे त्या ठिकाणी “पल्लव” या नावाचे बंदर स्थापिले होते आणि ते फार ख्यातनाम होते असे उल्लेख आहेत.

२ ■ आपल्या फायद्याचा विचार करून या ठिकाणी वावरायचे, आणि कुणी खतरनाक परके आक्रमक चाल करून आले की पराभूत होऊन गाशा गुंडाळायचा, हा प्रकार अनेक शतके सुरू होता. मात्र आपणा पाठारे परभांच्या दृष्टीने या प्रकारामध्ये मोठा ऐतिहासिक बदल झाला तो तेराव्या शतकामध्ये. उत्तरेतील गुजरातमधून पश्चिम किनाऱ्याने प्रदेश जिंकत जिंकत दक्षिणेकडे सरकणाऱ्या, यादवांच्या राजाने इथपर्यंत आल्यावर हेरले की समुद्रातून होणाऱ्या व्यापारासाठी

आणखी समुद्रातून हल्ले करणाऱ्या शत्रूवर वचक ठेवण्यासाठी हा भोज्या अगदी भक्कम आहे. त्याने समुद्रकिनारी मोठा मजबूत किल्ला बांधला. (मी असे वाचले आहे की या किल्ल्याचे बांधकाम चाळीस वर्षे चालले होते - कदाचित् जास्तही असेल.) येथे त्याने त्याची राजधानी वसविली, बेट फार प्रशस्त होते पण तेथे वस्ती फक्त कोळ्यांची आणि अगदी तुरळक होती आणि सर्वत्र बोरी बाभळीची काटेरी जंगले होती. राजाने बोरी बाभळी तोडून नारळाची झाडे लावण्याचा हुकूम दिला. नागरीवस्ती वाढवण्यासाठी गुजरातमधून सात जातींची कुटुंबे आणली आणि या राजधानीचे नांव ‘महिकावती’ आहे असे जाहीर केले. या महिकावतीचाच अपभ्रंश होत होत आज आपण तिला ‘माहीम’ म्हणतो. येथे राजाने फार मजबूत राज्य निर्माण केले. ते नंतर यथाशक्ती पसरविण्याचाही त्याचा मानस होता. पण येथेही परकी वक्रदृष्टी वळलीच. इ.स. १३४८ मध्ये मुंबईवर मुसलमानांनी कब्जा केला. सर्व सात बेटे आपल्या अधिपत्याखाली यावीत म्हणून कसोशीने प्रयत्न केले. पण त्यांनाही भरडायला नंतर पोर्तुगीज आलेच, आणि त्यांनी मुसलमानांना हाकलून इ.स. १५३४ मध्ये मुंबई बळकावली.

३ ■ एकेकाळी यादव राजांची राजधानी असलेल्या माहीमच्या किल्ल्याचा सध्या समुद्रावरून टिपलेला फोटो पहा. वाट्टेल तिथे घुसखोरी करून जमीन बळकावणाऱ्या मुसलमानांनी येथे उच्छाद मांडला आहे, सारी यवन वस्ती व्यापली आहे, तक्रारीचा तपास करायला जाण्यासाठी महापालिकेचे कर्मचारीच घाबरतात! दैवगतीमुळे कंगाल झालेली ही महिकावतीची राणी, लक्तरे गुंडाळून बसली आहे असे म्हटले तर त्यात काय चुकेल काय?

तांत्रिक मांत्रिक

—सौ. त्वरिता संजय दळवी

‘...हुम फट्ट स्वाहा...’ असे म्हणत यज्ञात आहुती दिली की झालं! अहंकाराचा आणि दुष्टप्रवृत्तीचा नाश झालाच समजावा. स्वाहाच्या माध्यमातूनच यज्ञात अर्पण करण्यात आलेली आहुती देवतांपर्यंत पोहोचेल, असे वरदान खुद्द श्रीकृष्णाने दिले होते. त्यामुळे जसे एखाद्या देवतेला प्रसन्न करण्यासाठी यज्ञ केले जातात तशीच रोगनिवारणासाठीही शास्त्रोक्त यज्ञ केले जातात. जुन्या जादुई गोष्टींमध्ये ‘खुल जा सिम सिम...’ असे म्हटले की गुहेला बंद करणारा दगड आपोआप बाजूला होऊन गुहेत जाण्याचा मार्ग मोकळा होतो किंवा एखादा जादुई दरवाजा उघडण्यासाठी काही ठिकाणी एक गुप्त कळ असते, जी दाबली की नियोजित द्वारे खुली होतात. अगदी तसेच आपल्या दैनंदिन जीवनात कित्येक तांत्रिक साधनांचा वापर होत असतो. परंतु त्या वस्तू सहज व योग्यरीतीने कशा वापराव्यात याबद्दल कित्येकांच्या डोक्यावर एक नाकर्तेपणाचा बागुलबुवा बसलेला असतो. ह्या बागुलबुवाचा नाश होण्यासाठी एखादे हवन वा गुप्त कळ असती तर किती बरे झाले असते, असं काहीसं मनात येते.

एक ‘जोक’ माझ्या वाचनात आला होता की संगणकाच्या पुढ्यात बसलेल्या एका माणसाला संगणक सांगतोय की ‘Software (म्हणजे संगणकाला पुरवली जाणारी माहिती) बरोबर सुसंगती साधायची असेल तर तुम्हाला तुमच्या बुद्धीत/मॅदूत सुधारणा करावी लागेल.’

काय गम्मत आहे पहा; एक कम्प्युटर, म्हणजे एक मानव-निर्मित यंत्र, मानवालाच हा संदेश देतेय. माणसाचा मॅदू काही अशी-तशी गोष्ट नाही की ज्याला, प्रत्येक नव्या शोधाबरोबर मोडीत काढावे! किंवा त्याला upgrade करावे. मूळात सगळे शोध मानवाच्या प्रगल्भ बुद्धीमुळेच लागले आहेत. माणसाला मिळालेल्या अलौकिक बुद्धिमत्तेच्या बळावर त्यानेच संगणकाचा शोध लावला आणि त्याच बुद्धीच्या जोरावर मंगळापाशी त्याचा अहम्, त्याची आई (Mangalyaan-MOM)ही पोहोचली. पण पृथ्वीतलावर असलेली मानवाची आई मात्र वरच्या जोकमध्ये सांगितल्याप्रमाणे बुद्धीला सुधारण्याच्या गर्तेत अडकून पडली आहे. आईच कशाला; बापसुद्धा!

तंत्रज्ञान खूप पुढे गेलं आहे. संगणक, मोबाईल फोन, इतकंच नव्हे तर रोजच्या घरगुती वापरातले television- washing machine-

microwave- ह्यासारख्या तांत्रिक वस्तू सहज वापरता येणे म्हणजे जणू बुद्धीची करावी लागणारी तारेवरची कसरतच असते. वरिष्ठ नागरिकांची ह्या वस्तू वापरताना चक्क दमछाक होते.

खरं म्हणजे कोणत्याही कामाला सोपे करणे हे तंत्रज्ञानाचं काम. रोजची कामे सोप्या पद्धतीने पार पाडता यावीत म्हणून वेगवेगळ्या उपकरणांचा शोध लावला गेला. मग ती बाजारात विकायला आली आणि ग्राहकांनी ती विकतही घेतली. समस्या तर पुढेच आहे. त्या वस्तू वापरण्यासाठीच्या काही पद्धती असतात. त्या सर्वांनाच समजतात असे नाही. दुकानदाराने एकदा पद्धत समजावून सांगितली की झाले. आपल्याला ती वस्तू, ते उपकरण वापरता आले असे नेहमीच होत नाही. मग ती वस्तू कशी वापरावी हे कळेपर्यंत जो मनस्ताप होतो तो वेगळाच. जणूकाही ‘विकतचं दुखणं’ घेतल्यागत होतं.

आता हेच पहा ना, कित्येक घरात बेकिंग करण्यासाठी ओव्हन वापरण्यात येते. केक, बिस्किटे पूर्वी घरातच केली जायची. फार पूर्वी कोळशाच्या धगीवर ठेऊन वापरात येणारे) ओव्हन बेकिंगसाठी वापरले जायचे. मग ते ओव्हन वातीच्या अथवा गॅसच्या चुलीवर ठेऊन वापरले जाऊ लागले. पुढे इलेक्ट्रिक ओव्हन वापरात आले. त्यांचे OTG (म्हणजे ओव्हन, टोस्टर, ग्रिल) मध्ये रूपांतर झाले. बेकिंग करणे अजून सोपे झाले. त्यानंतर मायक्रोव्हॅव ओव्हन आले. आणि गोंधळाला सुरुवात झाली. मायक्रोव्हॅव ओव्हनमध्ये सूक्ष्म लहरींच्या साहाय्याने अतिजलद गतीने अन्न गरम केले जाते.

मायक्रोव्हॅवमध्ये बेकिंग, ग्रिलिंग वा टोस्टिंगसुद्धा करता येते. पण या साऱ्यांसाठी ‘कनवेकशन मोड’ मध्ये मायक्रोव्हॅव वापरावा लागतो. स्त्रियांच्या मूडपेक्षा मायक्रोव्हॅवचे मोड जास्त असतात. ज्यांना हे मोड सांभाळता आले ते मायक्रोव्हॅव नीट वापरू शकतात. ज्यांना ते नाही कळले ते त्यात फक्त जेवण गरम करू शकतात अथवा फ्रीझरमधून काढलेल्या, थिजलेल्या वस्तू डीफ्रॉस्ट करू शकतात.

तसंच काहीसं वॉशिंग मशीनच्या बाबतीतही होते. गृहिणींना कपडे धुण्याचे काम सोपे जावे म्हणून हे वीजेवर चालणारे उपकरण वापरात आले. अगदी सुरुवातीच्या काळात वॉशिंग मशीन सेमीऑटोमॅटिक

असायचे. म्हणजे एक मशीन दोन भागात विभागलेले असायचे. एका भागात कपडे साबूच्या पाण्यात बुचकळले जायचे. मग साबूच्या पाण्याचा निचरा केल्यावर त्या भागात पुन्हा स्वच्छ पाणी भरून कपडे खळखळून धुवायचे आणि पाण्याचा निचरा करायचा. नंतर तिथून ते कपडे हातानेच दुसऱ्या भागात घालून त्या भागाचे झाकण लावून मशीन परत सुरू केले की तिकडचा भाग (स्टीलचा जाळीदार लंबाकृती सिलेंडरसारखा दिसणारा) गरगरा फिरतो आणि कपडे पिळून निघतात. मग अर्धवट सुकलेले कपडे तिथून काढून ते वाळत घातले जायचे. लवकरच पूर्णपणे ऑटोमॅटिक मशीन वापरात येऊ लागली. मधोमध असलेल्या वर्तुळाकार जागेत कपडे घालून त्या भागाचे दार लावून घ्यायचे. वरच्या भागात असलेल्या छोट्या खणात कपडे धुण्याची पावडर घालून तो खण बंद करायचा. मग नळाला जोडलेल्या पाईपद्वारे अखंडित पाण्याची सोय केली का झाले. कपडे धुऊन, (अर्धवट) सुकून वाळत घालायला तयार. एक दोन बटणे दाबावी लागत तोपर्यंत ठीक होते. हल्ली ह्याच्या डिजिटल (अंकात्मक) अवताराचा सुळसुळाट झाला आहे. रोजच्या कामातही जर आकडेमोड करावी लागली तर कोणता शहाणा माणूस त्याच्या नादी लागेल? ज्यांना जमतं त्यांना जमतं हो, बाकीचे मग त्याच्या नावाने बोटे मोडत बसतात. तसेही वॉशिंग मशीनही घरच्या कामवाल्यांसाठीच जास्त उपयुक्त असतात. त्या बायका हुशारही असतात. कामे कमी करणारी उपकरणे कशी वापरावीत हे त्या पटकन शिकून घेतात. फक्त त्यांच्या रजेच्या दिवशी जर ह्या उपकरणांचा वापर घरातील मोठ्यांना करावा लागला तर मात्रपंचाईत!

१९७२ साली मुंबईत टेलिव्हिजनचे आगमन झाले. काहींच्या घरी तो असायचा, काहींच्या घरी तो नसायचा. हल्ली तो जवळजवळ सगळ्यांच्या घरात असतो. कित्येक घरात तो बैठकीच्या खोलीत असतो तर काही लोक त्याला प्रत्येक बेडरूमच्या भितीवर बसवतात. पूर्वी टीव्ही लावायचा म्हणजे सोपे होते. एक बटण दाबले की तो सुरू व्हायचा. मग केबल टीव्ही आला. ग्राहकांच्या सोयीप्रमाणे घरच्या घरी चित्रपट दिसू लागले. वेगवेगळ्या चॅनेलवर करमणुकीचे विविध कार्यक्रम दिसू लागले. आता टीव्हीबरोबर त्याचा रिमोटही आला. बटणे हातात आली. एका जागी बसून टीव्ही सुरू-बंद होऊ लागला. काम जरी सोपं झालं होतं तरी एका रिमोटवर इतकी बटणे का होती तेच कळत नसे.

साधारणपणे त्यातील थोडीच बटणे वापरली जात कारण बाकीच्या बटणांचा काय उपयोग होता हेच अर्ध्या लोकांना माहित नव्हते. त्या बटणांवाचून त्यांचे काही अडतही नव्हते. शिवाय हा प्रकार चालावा म्हणून ‘वाय-फाय’ नामक वायफळ खर्चही वाढला.

तुम्ही इंटरनेटबद्दल ऐकलं असेलच. इंटरनेट म्हणजे इंटरनेशनल नेटवर्किंग म्हणजेच जागतिक जाळे. विविध देशांनी आपापले कृत्रिम उपग्रह पृथ्वीजवळील अवकाशात सोडले आहेत. त्यांची वेगवेगळी कार्ये असतात. अशा काही उपग्रहांचे, विविध देशात उभारलेल्या टॉवर्सबरोबर connection (तांत्रिक जोडणी) केलेले असते आणि तीसुद्धा wire विरहित (तारेशिवाय)! याच्या साहाय्याने संपूर्ण जगातील तांत्रिक उपकरणे उदारणार्थ, लॅपटॉप, संगणक, मोबाईल फोन इत्यादी एकमेकांशी जोडली जाऊ शकतात. वायफाय हे वायरलेस फिडेलिटीचे संक्षिप्त रूप (Wi=Wireless Fi = Fidelity). तर अशी ह्या कृत्रिम उपग्रह आणि टॉवरच्या दरम्यान राउटर नामक मध्यस्थांच्या साहाय्याने रेडिओ लहरींची देवाण घेवाण होते ती कोणत्याही तारेशिवाय किंवा केबलशिवाय होते आणि त्यायोगे आपल्या तांत्रिक उपकरणांचा आपण वापर करू शकतो. (ही माहिती बाळबोध आहे. योग्य तांत्रिक माहिती इंजिनीयर देऊ शकतात). हे सारं इतकं किचकट आहे, असं जर आपल्याला वाटत असेल तर तांत्रिक उपकरणे वापरताना आपला गोंधळ उडणे साहजिकच आहे.

असो, गेल्या दशकापासून ‘सेट टॉप बॉक्स’ हा आणिक एक प्रकार ग्राहकांच्या माथी मारला गेला आहे. तो घेणे अनिवार्य असल्यामुळे लोकांनी तोही घेतला. आता दोन दोन रिमोट आणि एक सेट टॉप बॉक्सचं डबडं असा टीव्हीचा परिवार वाढला. हो आणि ह्या सर्व वस्तूसाठी असणारे शुल्कही वाढले.

हल्ली काय तर म्हणे ओटीटी - म्हणजे ‘ओव्हर द टॉप’ - डोक्याला आणखी एक ताप! नावाप्रमाणेच, ह्याचा वापर करण्याची प्रक्रिया प्रथमतः ‘डोक्यावरून जाते’. ह्याच्या द्वारे ‘वेब सिरीज’ म्हणजे जाळे आपल्याला पाहायला देण्यात येते. शुल्क भरून, बरं का! अशा प्रकारे आपण सारे दर्शक एका ‘माया जाळ्यात’ अडकलोय.

पन्नास-साठ वयोगटातील दर्शक, हे सारे कार्यक्रम सहज कसे पाहावेत ह्या गोंधळात असतात. मग त्याहूनही वरिष्ठ नागरिकांची तर बातच सोडा. विविध मनोरंजनाचे कार्यक्रम आपल्याला नुसतंच घरबसल्या (पान ५ कॉलम १ वर)

(पान ४ कॉलम ४ वरून)
पाहायला मिळतात असं नाही, तर 'जेथे जातो तेथे, तू माझा सांगाती', असलेल्या मोबाईल फोनवर अगदी प्रवासातही पाहता येतात. हो, पण सध्या मोबाईल फोनवर हे सारं शक्य नाही. त्यासाठी आपल्याकडे स्मार्ट फोन असणे आवश्यक आहे (माणूस स्मार्ट असो वा नसो फोन मात्र स्मार्टच हवा) आणि फोनमध्ये मोबाईल डेटा विकत घेणं गरजेचं आहे. मोबाईल डेटा ऊर्फ नेटवर्क म्हणजे 'वायफाय'चा भाऊ. शिवाय विविध ॲप्स म्हणजे ॲप्लिकेशन्स घ्यावे लागतात. जे मोबाईलवर चौकोनी घरात राहतात आणि त्यांच्यावर क्लिक केलं (म्हणजे जणू त्यांच्या दारावर 'दार उघड बघे दार उघड'प्रमाणे साकडं घातलं) की त्यांच्या घराची दारे उघडतात. त्या घरात शिरकाव करण्याआधी त्यांनी विचारलेली माहिती त्या ॲपमध्ये 'अपलोड' करावी लागते म्हणजे आपली ओळख करून द्यावी लागते आणि त्यासाठी विचारलेल्या प्रश्नांची उत्तरे लंबाकृती पेटी (बॉक्स)मध्ये भरावी लागतात. सगळे सोपस्कार झाल्यावर आपण त्या घराचे भाडे कोणत्या पद्धतीने भरणार (डेबिट/क्रेडिट कार्ड, बँक नेटवर्क, इत्यादी) हे नमूद केल्यावर आपल्याला त्या घरात शिरकाव करून त्यातील कार्यक्रमांचा उपभोग घेता येतो. म्हणजे तो ॲप वापरता येतो.

मोबाईल फोनसुद्धा किती बदलले आहेत. सध्या बाजारात बेसिक फोन, फीचर फोन आणि स्मार्ट फोन असे तीन प्रकारचे फोन मिळतात. बेसिक म्हणजे ज्यावर आपण फोन करू शकतो आणि आलेला फोन घेऊ शकतो व SMS म्हणजे साधे मेसेज किंवा संदेश पाठवू शकतो. फीचर फोनमध्ये अजून थोडी वैशिष्ट्ये जोडलेली असतात. स्मार्ट फोन म्हणजे सर्वगुणसंपन्न मित्र, मार्गदर्शक, गुरू आणि बरेच काही. ह्यात अनेक वैशिष्ट्ये असतात. हा जणू हातातला कॉम्प्युटरच. स्मार्ट फोनना 'ॲड्रॉइड' म्हणतात तर ॲपल कंपनीच्या फोनला आय-फोन म्हणतात. स्मार्ट फोन वापरण्यासाठी इंटरनेटची आवश्यकता असते.

स्मार्ट फोनवरून संदेश पाठवताना आपण आपल्याला हव्या असलेल्या भाषेत तो संदेश पाठवू शकतो. त्यासाठी त्या भाषेतील टायपिंग यायलाच हवे असे नाही. भाषांतर करणारे ॲप घेतले की झाले. म्हणजे मोबाईलच्या कीबोर्डवर इंग्रजीत शब्द टाइप केले की ते आपल्याला हव्या असलेल्या भाषेत भाषांतरित होऊन स्क्रीनवर लिहिले जातात. तसेच ह्या फोनवरून आपण फोन बँकिंगच्या साहाय्याने बँकेची कामे हवे तेव्हा हवे तेथून करू शकतो. विविध ठिकाणांवरून आपल्याला

हव्या असलेल्या वस्तू मागवू शकतो, विकत घेऊ शकतो. गेल्या दीड-दोन वर्षांच्या लॉकडाऊनच्या काळात, जेव्हा घराबाहेर जाण्यास मज्जाव होता तेव्हा ह्याच स्मार्ट फोनचा उपयोग करून, घरबसल्या आपण कित्येक गरजेच्या वस्तू मागवू शकलो. तसेच दुरावलेल्या आप्तांशी संपर्क साधू शकलो हेही विसरता कामा नये.

स्मार्ट फोनमुळे सामान्य कॅमेऱ्यांचे महत्त्व मात्र कमी झाले आहे. फोटो किती स्पष्ट काढतो यावर स्मार्ट फोनचा भाव वधारतो. हातातल्या फोन वर 'आली लहर, केला कहर' प्रमाणे वाटेल तेव्हा फोटो काढायचे आणि सोशल मीडियावर टाकायचे. सेल्फी नामक प्रकार स्मार्ट फोनच्या कृपेनेच फोफावलाय. आपलेच फोटो काढायचे. कधी ओठाचा चंबू करून, कधी केसांची स्टार्ईल बदलून, हसून, डोळे मोठाले करून... त्याला सीमाच नाही. सेल्फीच्या नादात कित्येक तरुण तरुणी आपला जीवही गमावून बसले आहेत. पण एकाच्या मूर्खपणापासून धडे घेऊन दुसरा शहाणा झाला तर ठीक. मात्र छोट्यांना दटावताना वरिष्ठांनाही मनातून वाटत असते की जर आपल्याला आपला फोन नीट वापरता आला तर आपणही 'गबाळे' न वाटता ओठांचा 'चंबू' करून आपल्या मित्रांत स्मार्ट बनून मिरवू!

अशा ह्या आधुनिक उपकरणांचा खूप जास्त उपयोग आहेच; पण ही उपकरणे कशी वापरावीत हे जर आपल्याला व्यवस्थित जमले/कळले तर त्यामागे लागलेला आपला पैसे वसूल झाला असेच समजावे.

गम्मत म्हणजे, जी उपकरणे वापरताना मोठ्यांची तारांबळ उडते, तीच उपकरणे घरच्या लहान लहान मुलांना सहज वापरता येतात. कारण कदाचित येणाऱ्या प्रत्येक नव्या पिढीचा जन्म आधीच्या पिढीने केलेल्या नवनवीन शोधांच्या विश्वात होतो. त्यांना ह्या व अशा अनेक नवीन वस्तूंच्या सानिध्यात वावरताना त्या वस्तूंची आपोआप माहिती होत असते. लहान वय शिकायलाही तयार असते. पण जर ह्याच लहानग्यांनी मनावर घेतलं आणि आपल्या घरच्या किंवा आजूबाजूच्या, ओळखीच्या मोठ्यांना, नवनवीन तांत्रिक उपकरणे वापरता यावीत यासाठीची शिकवणी (न कंटाळता/न हिणवता) दिली तर मोठ्यांचा आत्मविश्वास आणि हुरूपही वाढेल. आणि हो, ज्यांना घरची विविध तांत्रिक उपकरणे किंवा स्वतःचा स्मार्ट फोन नीट वापरता येत नसेल त्यांनी दुःखी होण्याचे काहीच कारण नाही कारण मी ऐकलंय की अमिताभ बच्चन

आनंद - अर्थात स्वानंद

—सुकुमार शरद राणे

आनंद हा शब्दच असा आहे की तो मनास आनंद देतो - म्हणूनच माणूस सतत आनंदाच्या शोधात असतो. का करतो तो शोध? प्रश्न मनात येणे स्वाभाविकच आहे बरं का. त्या शोधाचे एकमेव कारण म्हणजे हरविलेले शोधत रहाणे ही माणसाची वृत्ती. पण गंमत अशी की मूळात जे हरविलेलेच नाही; तेच आपण शोधत असतो. काय बरे हे विचित्रपण? आनंद हा माणसात सुप्त अवस्थेत वा रूपात असतोच हो. पण जगरहाटीच्या फेऱ्यात तो इतका गुरफटतो की आपले आनंद स्वरूप त्याला दिसतच नाही. म्हणजे कस्तुरी मृगाच्या बेंबीत कस्तुरी; पण त्या कस्तुरीच्या शोधात रानभर वणवणणे. घालमेल होणे. 'परि जागा चुकलासि' असे त्या मृगाला कसे समजणार; माणसाला कोण सांगणार?

माणसांनी, इथे तिथे आनंद शोधून कसा मिळणार? तो आपल्याच ठिकाणी जन्मजात वस्तीला आहे. लहान मूल अगदी इवल्या इवल्या कारणांनी हसते. आनंद-आनंद असतो तो. मूल हसले की माय हसते. ती आनंदाची प्रचितीच असते. कारण हा आनंदाचा झरा तिच्या मातृत्वातच - आईपणातच असतो. तसेच प्रत्येकाची ठिकाणी आनंद असतो. म्हणजे माणूस आनंदमयी असतो. मित्रहो, तुकाराम महाराज एका गोड अभंगात हेच तर सांगतात. ते म्हणतात,

देहीं असूनिया देव। वृथा फिरतो निर्देव।

देव असे अंतर्दामी। व्यर्थ हिंडे तीर्थगामी।।

नाभि मृगाचे कस्तुरी। व्यर्थ हिंडे

सारखा महानायकसुद्धा अजून whatsapp नीट वापरू शकत नाही आणि Twitter वर (ट्विटर म्हणजे इंटरनेटवरील ती जागा जिथे जागतिक स्तरावर विचारांची देवाणघेवाण करता येते, अथवा आपण आपले विचार मांडू शकतो. इथल्या प्रत्येक संदेशाला 'tweet' म्हणतात) चुका करत करत का होईना, पण नवनवे ट्विट्स क्रमांकवार टाकतच असतो. क्रमांक चुकला की सॉरी म्हणून परत पुढचा ट्विट टाकतो...

तेव्हा ज्येष्ठानो, ह्या तांत्रिक युगात आपला एकच मंत्र... 'लगे रहो...!!'

वनांतरी।।

दूधी असता नवनीत। तेणे तयाचे मथित।।

तुका सांगे मूढ जना। देहि देव का पहाना।।

म्हणजे माणसे व्रतवैकल्ये करतात, उपास तापास -तीर्थाटन वगैरे करतात. अनेक नाना गोष्टी करून देव पाहू जातात. पण देव आपल्यातच वसला आहे, तो अंतर्दामी आहे हे ते विसरतात. आपल्या अंतरात देव आहे - पण यांची बाहेरच वणवण चालू. 'कुठे शोधिशी रामेश्वर अन् कुठे शोधिशी काशी' असे मंगेश पाडगावकर कवितेतून म्हणतात खरे. पण माणसे देव शोधत इकडे तिकडे वणवणतात. कस्तुरी मृगाप्रमाणे आनंद अवस्था शोधत फिरतात. दुधाचे आधी दही करावे लागते. ते दही रवीने घुसळावे लागते. पण दूधातच ते नवनीत (लोणी) आहे हे आधी कळावे लागते. कळले की त्यासाठी प्रक्रिया लागते, कष्ट करावे लागतात. मगच लोणी मिळते. त्याचप्रमाणे माणसाला जीवनात कर्म करून अंतीम आनंदाचे नवनीत मिळणार असते. उगाच वणवण करीत बाह्य जगात ते मिळणारच नाही. जो आनंद आपल्यातच आहे, तो बाहेर कसा बरे मिळणार? त्याचा शोध कसा लागणार मग? पण आपल्यातच आनंदाचा जीवत झरा आहे याचा शोध लागण्यास मार्गदर्शन हवे. ते मिळाले की (म्हणजे गुरू लाभला की) आनंदच आनंद!

हे मार्गदर्शन लाभणे हा सत्कर्मयोग. आज पहा ना; कोविड... आणखी कसकसल्या रोगांच्या महामारीत, चक्रात आपले जीवन अडकले आहे. मरण समोर दिसते आहे. म्हणून मानव जगण्यासाठी अखंड धडपडतो आहे. "आम्ही जातो आमुच्या गावा" असे आत्ताच म्हणावे लागू नये यासाठी तो हातपाय हलवत प्रयत्नशील आहे. पण या सगळ्यात रुग्णाची सेवा करणे, गरजूंना मदत करणे, निराधाराला आधार देणे... असे जे करतात ते खऱ्या अर्थाने जगतात. त्यांना कैवल्यानंद लाभतो. असा आनंद म्हणजेच खऱ्या सुखाचा शोध लागणे. स्वानंद कळणे. आनंद-स्वानंद ज्याने त्याने मिळवावा की जगताना जगणेच आनंदी-आनंदी होते. तुम्ही सूज्ञ आहात वाचकहो, 'सूज्ञास सांगणे न लगे!'

*

प्रभु तरुण आश्रयदाते

- १) सौ. विमल व श्री. माधव नायक, २२) कै. कमलिनी रमाकांत प्रधान
 २) सौ. नलिनी व श्री. रविंद्र रामराव मानकर, २३) कै. नटवर्य शरद श्रीकृष्णनाथ गणपतराव दळवी
 ३) सौ. अनामिका बी. ए. एल.एल.बी. २४) आद्य मराठी लघुलिपीकार कै. भुजंगराव रामचंद्र मानकर
 ४) कै. नटवर्य नारायण रामराव झावबा २५) कै. वामन मोरेश्वर प्रभाकर
 ५) कै. सौ. मोतिराम विनायक जयकर २६) कै. चंद्रकांत नारायण विजयकर, कै. कुंजविहारी वाय. जी. तळपदे, कै. प्रविण चंद्रकांत नारायण, विजयकर, कै. वैभव कुंजविहारी वाय. जी. तळपदे यांच्या स्मरणार्थ एक हितचितक
 ६) आद्य संपादक कै. विष्णु कृष्ण कोठारे २७) कै. डॉ. विद्याधर चंद्रकांत नारायण विजयकर यांच्या स्मरणार्थ हितचितक
 ७) कै. रावसाहेब चंद्रकांत बालमुकुंद वेलकर २८) कै. पूर्णचंद्र केशरीनाथ राव व कै. सौ. शीला पूर्णचंद्र राव यांच्या स्मरणार्थ
 ८) कै. सौ. सुशीला यशवंतराव कीर्तिकर २९) डॉ. राम गोविंदराव नवलकर
 कै. सौ. सुशीला व श्री. मोरेश्वर वि. प्रधान ३०) सौ. शुभांगी राम नवलकर
 ९) सौ. मीरा व श्री. रविंद्र नानूजी दळवी ३१) सौ. रीटा आणि श्री. मंदार माधवराव नायक
 १०) कै. सौ. शालाका (अरुणप्रभा) शैलकुमार श्रीकृष्णनाथ दळवी ३२) कै. सौ. विजया व श्री. प्रकाश माधव नायक या त्यांच्या आईवडिलांच्या स्मृत्यर्थ उन्मेष प्रकाश नायक
 ११) कै. श्रीमती चंपुबाई आणि कै. आनंदराव सुंदरजी धराधर ३३) सौ. वृंदा आणि श्री. शाम विनायक जयकर
 १२) कै. सौ. रोहिणी (रत्नप्रभा) श्रीकर राणे ३४) कै. श्रीमती जयश्री आणि कै. श्री. जयवंत विश्वनाथ कीर्तिकर स्मृत्यर्थ श्री. उमेशचंद्र जयवंत कीर्तिकर
 १३) सौ. निलीमा व श्री. सृजन केशवराव राणे ३५) कै. श्रीमती प्रतिमा आणि कै. श्री. धाकलेश्वर बाळाजी जयकर स्मृत्यर्थ सौ. सुप्रिया उमेश कीर्तिकर
 १४) कै. श्रीमती रोझाबाई आणि कै. बाळाराम केरोबा नायक
 १५) कै. शरद विनायक कीर्तिकर यांच्या स्मरणार्थ अनामिक
 १६) कै. सौ. दिलीप रघुनंदन कोठारे
 १७) कै. श्रीमती कमलजा आनंदराव अजिंक्य
 १८) कै. दिवाळीबाई व कै. डॉ. वामनराव आनंदराव विजयकर
 १९) कै. विष्णुराज बाळाराम नायक
 २०) अॅड. सदाशिव आनंदराव धुरंधर
 २१) कु. कस्तूर मोठाबाई जयकर

प्रभुतरुणास देणगी

* श्री. अनिल रवीन्द्र तळपदे यांजकडून त्यांची आई श्रीमती कस्तुर रवीन्द्र तळपदे आणि वडील श्री. रवीन्द्र मोरेश्वर तळपदे यांच्या स्मृतिप्रतीत्यर्थ रु. २५०१/

अभिनंदन

* चि. मेघनाद आनंद नैषध विजयकर या नऊ वर्षांच्या विद्यार्थ्यांनी 'ज्युनियर विभाग - नॅशनल डिझाइन चॅम्पियनशिप' मध्ये उत्कृष्ट क्रमांक मिळवून 'बिलाबाॅंग इंटरनॅशनल स्कूल' (सांताक्रुझ)चे नाव झळकविले.

* श्री. चंद्रहास विठ्ठल कीर्तिकर तबला वादनात 'संगीत विशारद' झाले. विशेष म्हणजे तबला वादनातील हे यश त्यांनी निवृत्तीच्या कालखंडात संपादन केले.

* श्री. वाल्मिकी सुरेश कोठारे यांनी 'पेनेन्सेलव्हिया क्लासिक फिजीक' या पुरुषांसाठी असलेल्या स्पर्धेत द्वितीय क्रमांक पटकावला.

* श्री. स्वप्न रंजन धैर्यवान यांची 'रिपब्लिकन पार्टी, अमेरिका' मध्ये 'प्रीसिंक्ट चेअर' म्हणून नेमणूक झाली.

* मलबार हिलवरील राजभवनात राज्यपाल श्री. कोश्यारी यांच्या प्रमुख उपस्थितीत प्रकाश

योजनाकार श्री. शीतल तळपदे यांचा आमदार अॅड. आशीष शेलार आणि आमदार संजय केळकर यांच्या हस्ते नाट्यक्षेत्रातील उल्लेखनीय कामगिरीबद्दल सत्कार करण्यात आला.

* पाठारे प्रभु ज्ञातीची खासियत असलेले चटणीचे सरंगे, अननसाचे सांबारे, गोडी बटाटी, पंगोजी... असे जिव्हालौल्य पुरवणारे पदार्थ हॉटेलमध्ये आयते खायचे आहेत? तर मग आहेच की 'सोकाजी पाठारे प्रभु डिलाइट्स' नावाचे किंगज सर्कल येथील 'क्लाऊड किचन' हे किचन. सुरू केले आहे. डॉ. सागरिका यश आगासकर, श्री यश कुंदर आगासकर आणि श्री. अमित भिडे यांनी हे कीचन सुरू केले आहे

* 'चिकनसूप फॉर सोल्स' मधील एका प्रसंगाचे 'निरागस बालक' या नावाने मराठी रूपांतर कल्पना सुभाष कोठारे यांनी नाताळ सणानिमित्ताने प्रसिद्ध केले.

* दिनांक १७, १८, १९, २० जानेवारी रोजी आकाशवाणीच्या अस्मिता वाहिनीवर डॉ. सुमन नवलकर यांनी 'चितन' सदरात लेख सादर केले.

* भीष्म स्कूल ऑफ इंडिया स्टडिज, पुणे प्रस्तुत 'जीवनका

प्रभुतरुणाची डायरी

मरण

३१-१२-२१	श्री. साहिल आशीष व्यवहारकर,	वय २०,	बोरीवली
०२-०१-२२	श्री. सुरेन्द्र शामराव सेंजित,	वय ७९,	गिरगाव
०६-०१-२२	श्रीम. माधुरी विष्णु वाझकर	वय ८८,	विलेपार्ले
०८-०१-२२	श्रीम. कला रामदत्त नायक	वय ९७,	अंधेरी

विनोदी कविता

माझं काय चुकलं....?

वास्तूशांतीला बायकोने दिलं हळदीकुंकू,
 म्हणाली, "जुनी प्रथा नको - बायकांना नवीन वाण काय देऊ?"
 मी सहजच म्हटलं, "व्हॉट्सअप नंबर दे माझा..."
 बायको चिडली ना राव,
 तुम्हीच सांगा, यात माझं काय चुकलं? —१

दोनच दिवसांपूर्वी बायकोने केली सरसोंका साग
 आज पुन्हा ताटात तेच. मी म्हटलं, "अरे वा, परसोंका साग?"
 बायको चिडली ना राव,
 तुम्हीच सांगा, यात माझं काय चुकलं?—२

बायको लाडात म्हणाली, "वडा बनवू का तुम्हाला?"
 मी म्हटलं, आली मोठी जादूगारीण, माझा वडा?"
 बायको चिडली ना राव,
 तुम्हीच सांगा, यात माझं काय चुकलं?—३

बायको परवा म्हणाली, तुम्ही मला
 लाडात हल्ली बासुंदी, रसमलाई म्हणत नाहीत.'
 मी म्हटलं, "या वस्तू लवकर नासतात गं बाई"
 बायको चिडली ना राव,
 तुम्हीच सांगा, यात माझं काय चुकलं? —४

बायको एकदा म्हणाली,
 म्हणजे तिने विचारले,
 "तुम्हाला सुंदर बायको आवडते का हुशार?"
 मी म्हटलं, "दोन्ही नाही. मला तूच आवडतेस.."
 बायको चिडली ना राव.
 तुम्हीच सांगा यात माझं काय चुकलं? —५

शेवटी बरं का, अगदी मनातलं बोलली,
 'तुमच्याशी लग्न करून माझीच चूक झाली'
 मी म्हटलं, "हो, चूकच झाली. मिळाली असती दुसरी"
 बायको चिडली ना राव.
 तुम्हीच सांगा, यात माझं काय चुकलं? —६

भारतीय प्रतिमान' या व्याख्यानमालेत भारतीय शिक्षणमंचाचे अखिल भारतीय संयोजक या नात्याने श्री. दिलीप वेलकर यांची ऑनलाईन व्याख्याने झाली.
 उपक्रमाबद्दल, यशाबद्दल, विक्रमाबद्दल या सदरातील वरील सर्वांचे अभिनंदन.

परीक्षेतील सुयश

बी. ए. (क्रिमिनॉलॉजी) ऑनर्स (केंब्रीज विद्यापीठ, यू. के.)
 २०१९ सालातील हे यश आणि आता २०२१ मध्ये एम. का. (क्रिमिनॉलॉजी) नॅशनल इन्स्टिट्यूट ऑफ क्रिमिनॉलॉजी अॅण्ड फोरेन्सिक सायन्स (दिल्ली) श्री. राजस सतीश कोठारे

हे मासिक मुद्रक, प्रकाशक श्रीमती सुहासिनी कीर्तिकर यांनी मालक बोर्ड ऑफ कंट्रोल प्रभुतरुण करिता मे. स्नेहेश प्रिंटर्स, ३२०-अ, शाह अॅड नाहर इंडस्ट्रीयल इस्टेट, अ-१, धनराज मिल कंपाऊंड, सीताराम जाधव मार्ग, लोअर परेल, मुंबई-४०००१३ येथे छापून पारिजात बी-३, युनियन बँक एम्प्लॉईज को-ऑप. हौ. सोसायटी, पटेल इस्टेट, जोगेश्वरी (प.), मुंबई-४००१०२ येथे प्रकाशित केले.

संपादक: श्रीमती सुहासिनी कीर्तिकर

RNI NO. 14613/67